Стамбул, 22 грудня 1574 року

Уже перевалило за північ, коли він почув із глибокої темряви люте гарчання. Упізнав його відразу: то подав голос найбільший кіт у султанському палаці — каспійський тигр із Персії, звір із бурштиновими очима й золотавим хутром. У чоловіка завмерло серце від думки, що́ могло розбудити тигра. У таку пізню годину мали би спати всі — і люди, і тварини, і джини. У місті на семи пагорбах, де вулицями ходить лише нічна варта, нині не спиться лише двом різновидам людей — тим, хто молиться, і тим, хто грішить.

Не спав і Джахан — він працював.

— Праця — то молитва для таких, як ми, — часто казав його вчитель. — Так ми спілкуємося з Богом.

— А як же Він нам відповідає? — одного разу спитав Джахан, коли був іще значно молодшим.

— Дає нам нову роботу, звичайно, — відказав учитель.

«Якщо вірити цим словам, то з Творцем я підтримую дуже близькі стосунки», — подумав собі Джахан, адже він старанно намагався виконувати навіть не одну, а дві роботи. Він був доглядачем слона і креслив плани будівель. Маючи два ремесла, цей чоловік мав лише одного вчителя, якого шанував, яким захоплювався і якого в глибині душі мріяв перевершити. Учителем цим був Сінан, Головний двірський архітектор.

У Сінана вчилися сотні людей, працювали на нього тисячі, а ще більше у нього було послідовників і прибічників. А от власних учнів він мав лише четверо. Джахан пишався належністю до цього кола, та у глибині душі відчував і певне сум'яття. Учитель обрав його — простого служника, скромного погонича слона, — маючи на вибір безліч обдарованих новачків зі школи при палаці. І усвідомлення цього не тішило Джаханове самолюбство, а сповнювало чоловіка тривожних передчуттів. Його мучила думка, що він може розчарувати єдину людину, яка повірила в нього у цьому житті.

Останнім завданням Джахана було спланувати хамам[1]. Указівки вчителя були чіткі: мармуровий басейн на підвищенні, який буде підігріватися знизу; усередині стін — витяжки для диму; купол, який тримається на тромпах[2]; два входи із протилежних вулиць, щоби чоловіки і жінки не бачили одне одного. Тієї зловісної ночі він працював саме над цією лазнею, сидячи за столом із грубих дощок у своїй халупі в султанському звіринці.

Джахан відкинувся назад, уважно придивився до креслень і насупив брови. Хамам здався йому грубим, позбавленим легкості та гармонії. Як завжди, малювати план будівлі було значно легше, ніж проектувати купол. Хоча Джаханові вже минуло сорок років — у цьому віці Мухаммад став пророком — і він був управним у своєму ремеслі, все ж йому було легше рити яму для підмурівка голими руками, аніж мати справу з куполами і стелями. «Якби ж то взагалі можна було без них, — бувало, думав він. — Якби ж то люди могли жити просто неба, без страху і необхідності ховатися, дивилися б на зорі, а зорі — на них».

Він уже було зібрався почати нове креслення на папері, потайки взятому в султанських писарів, — і тут знову загарчав тигр. Чоловік напружився, підвів голову і завмер на місці, прислухаючись. Рик був попередженням — хоробрий, упевнений голос, від якого кров стигла у жилах. Тигр попереджав ворога: не підходь ближче.

Джахан тихо прочинив двері та подивився у морок. Тигр загарчав знову — уже не так гучно, але з такою самою погрозою. І тут здійняли ґвалт усі тварини: папуга залементував у темряві, заревів носоріг, сердито буркнув ведмідь. Поряд рикнув лев, сичанням відгукнувся леопард. Десь на тлі цих звуків відчайдушно затупотіли задніми ногами перелякані кролі. Мавпи, хоч їх і було всього п'ять, здійняли такий галас, як цілий батальйон, — закричали, залементували. Коні теж заіржали й заходилися тривожно переступати ногами. У загальному хорі Джахан вирізнив і розкотисте вурчання слона: той мляво і коротко подав голос, не бажаючи надто долучатися до загального ґвалту. Щось налякало цих створінь. Накинувши на плечі плащ, Джахан схопив лампу і крадькома пройшов у двір.

---

[1] Турецька лазня.

[2] Тромп — склепінчаста конструкція у формі частини конуса, зазвичай має вигляд східчастої ніші.

У нічній свіжості були розлиті п'янкі пахощі зимових квітів і диких трав. Не встиг чоловік і двох кроків ступити, як побачив кількох доглядачів, які згуртувалися під деревом, перешіптуючись. Помітивши Джахана, вони кинули на нього очікувальний погляд. Але Джахан прийшов не з новинами, а лише із питаннями.

— Що тут коїться?

— Тварини сполошилися, — сказав Дара, доглядач жирафи; голос у нього теж був наполоханий.

— Може, вовк? — припустив Джахан.

Таке вже було. Два роки тому. Одного холодного зимового вечора у місто з гір спустилися вовки, виглядаючи собі здобич і в юдейських, і в мусульманських, і в християнських кварталах. Кілька сіроманців прошмигнули і за браму звіринця — Аллах тільки знає, як — і напали на султанських качок, лебедів і павичів, зчинивши гармидер. Потім не один день знадобився, щоби прибрати все закривавлене пір'я з кущів і заростей у звіринцю. Проте нині в місті не лежав сніг, та й особливого холоду теж не було. Те, що стривожило тварин, вочевидь, походило із самого палацу.

— Перевірмо кожен закуток! — озвався Олев, приборкувач левів — здоровань із вогняним волоссям і такими самими закрученими вусами. Без його відома у звіринці не приймалося жодне рішення. Хороброго і міцного Олева шанували всі слуги. Смертний чоловік, якому кориться сам лев, міг навіть викликати дещицю захоплення у самого султана.

Розійшовшись хто куди, доглядачі перевіряли сараї, стайні, загороди, ставки, вербові та залізні клітки, аби переконатися, що жодна тварина не втекла. Здавалося, що всі мешканці султанського звіринця були на місцях. Леви, мавпи, гієни, олені, лисиці, горностаї, рисі, безоарові цапи, дикі коти, газелі, велетенські черепахи, козулі, страуси, гуси, дикобрази, ящірки, змії, крокодили, вівери, леопард, зебра, жирафа, тигр і слон.

Коли Джахан зайшов до Чоти — тридцятип'ятирічного білого індійського слона заввишки шість ліктів[1], — то побачив свого улюбленця дуже збудженим і стривоженим; слон

[1] Приблизно 3 метри.

розгорнув вуха, немовби вітрила. Джахан усміхнувся тварині, зі звичками якої був дуже добре знайомий.

— Що таке? Чи небезпеку чуєш?

Поплескавши слона по боці, Джахан запропонував йому жменю солодкого мигдалю, який завжди тримав у своєму поясі. Чота, який ніколи не відмовлявся від ласощів, закинув горіхи в рота одним рухом хобота, та все ж не зводив очей із брами. Великий звір нахилився уперед, переніс усю вагу на передні ноги — і так застиг, прислухаючись до якихось віддалених звуків.

— Заспокойся, усе гаразд, — мовив Джахан, хоча ні він сам, ні слон по-справжньому не вірили у це.

Повертаючись назад, Джахан зустрів Олева, який умовляв решту доглядачів розходитися спати:

— Ми все обшукали! Нічого немає!

— Але ж тварини... — заперечував хтось.

Олев, кинувши погляд на Джахана, зауважив:

— Індієць має рацію. Певно, то був вовк. Хоча я думаю, що шакал. Хай там як, але він уже втік. Лягайте спати.

Цього разу ніхто не заперечував. Киваючи і щось бурмочучи собі під ніс, доглядачі попленталися до своїх сінників — хай яке було їхнє ложе грубе, колюче та вошиве, але теплішого й безпечнішого місця ці люди не мали. Тільки Джахан затримався.

— А ти не йдеш, погоничу? — гукнув йому Като, приборкувач крокодилів.

— Я скоро, — відказав Джахан і кинув погляд у бік внутрішнього двору палацу, звідки почувся дивний притишений звук.

Замість того, щоб повернути ліворуч до своєї халупи з каміння та дерева, він завернув праворуч, до високої стіни поміж двома дворами. Ішов невпевнено, наче чекав приводу передумати і повернутися до своїх креслень. Коли Джахан дійшов до високого бузку в найвіддаленішій частині саду, то помітив якусь тінь. Темну, химерну, настільки схожу на примару, що чоловік ледь не кинувся тікати, аж раптом примара розвернулася і стало видно, що це — Тарас із Сибіру. Цей чоловік, переживши усі пошесті та напасті, найдовше за всіх перебував на службі у звіринці. Тарас бачив, як одні султани відходили, а інші приходили. Бачив, як могутні зазнавали принижень, а ті голови, що носили найпишніші тюрбани, безславно котилися у багнюку. «Тільки